

האם הכיר הרמב"ם את ספר המצוות השלם לרס"ג?

הרב חיים סבתו

רב סעדיה גאון היה מחבר פורה ביותר. הוא כתב בתחומים רבים ועל נושאים רבים, כגון: הלכה, פרשנות המקרא, לשון ופילוסופיה. כך העיד עליו הרמב"ם באיגרת תימן: "כמעט שאבדה דת ה' לולי היה הוא ז"ל, כי גילה עמוקותיה וחיזק כח נחלשיה, והרביצה ושמרה בלשונו ובקולמוסו".¹ כתיבתו של רס"ג מתייחדת לרוב בראשוניותה ובפריצת הדרך שבה.

גם בתחום מניין המצוות כתב רס"ג. עד כה נודעו פיוט המצוות הקצר שלו, שעליו כתב הגאון הר"י פערלא את פירושו הגדול, ופיוט האזהרות שלו.

לאחרונה תורגם ספר המצוות השלם של רבי סעדיה גאון מתוך כתב יד שבמכון בן צבי וטרם התפרסם. ייחוס הספר לרס"ג מוכח בהוכחות רבות וחד משמעיות, שלא נעסוק בהן כאן, עד שנראה שאין אפשרות לפקפק בכך. הספר יראה אור בע"ה על ידי המרכז לחקר התרבות הערבית היהודית וספרותה של מכון בן צבי בראשות פרופ' חגי בן שמאי וד"ר דוד סקליר. תרגום הספר מערבית לעברית נעשה על ידי אחי ר' נסים סבתו במכון בן צבי מתוך כתבי יד. את הערות הפרשנות לספר כתבתי אני בסיועו של ר' דוד בן מרדכי סבתו, ביוזמתו של הרב ד"ר צבי שטמפפר. בספר מצויים חידושים רבים ומרתקים בשיטת רס"ג בפרטי המצוות, בעקרונות למנייתן ובהשוואת שיטתו לשיטת בה"ג והרמב"ם.

לכבודו של ראש הישיבה, מכובדנו הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א, אני מפרסם כאן לראשונה כמה דוגמאות של קטעים והערות מתוך הספר בחינת: "מילתא אלבישייהו יקירא" (התרגום וההערות על התרגום המופיעים במאמר זה הם של אחי ר' נסים סבתו).

במאמר זה אתרכז בשאלה: האם הכיר הרמב"ם את ספר המצוות השלם של רס"ג?² עובדה היא שהרמב"ם בהקדמתו לספר המצוות שלו, כאשר ציין את מוני המצוות שקדמו לו, הזכיר את בעל הלכות גדולות, את "בעל ספר המצות המפורסם" (=רב חפץ בן יצליח³), ואת "האזהרות רבות המספר שנתחברו אצלנו בארץ ספרד" ש"מחבריהם פיטנים לא חכמים", אך לא הזכיר את רס"ג. אולם ספק גדול אם יש באי-אזכורו של רס"ג בספר המצוות לרמב"ם בכדי ללמד על כך שלא הכיר את חיבוריו בתחום זה. צא ולמד מן העובדה שהרמב"ם לא הזכיר את רס"ג גם בספרו מורה הנבוכים, וכבר כתב הרב קאפח בהקדמה למהדורתו לספר הנבחר באמונות ובדעות:⁴

1 איגרות הרמב"ם, מהדורת ר"י שילת, ירושלים תשמ"ז, עמ' קמד.

2 אכן יש לציין שמאמרי זה אך פותח פתח לנושא ודן בשאלה זו על פי ראיות לכאורה מתוך ספר המצוות לרס"ג, אולם מסתבר ששאלה זו צריכה להיות נדונה גם בהקשר רחב יותר בענין יחס הרמב"ם לגאונים בכלל ולרס"ג בפרט, בענין מידת הכרותו של הרמב"ם עם הספרות שקדמה לו, ועוד.

3 ראה הערה 36 של הרב קאפח במהדורתו לספר המצוות של הרמב"ם, ירושלים תשל"א, עמ' ה. כל הציטוטים וההפניות לספר המצוות של הרמב"ם במאמר זה הם למהדורה זו.

4 ספר הנבחר באמונות ובדעות לרבנו סעדיה בן יוסף פיומי זצ"ל, מהדורת ר"י קאפח, ירושלים תשל"ל, עמ' 12.

אין לי ספק שספר זה ככל יתר ספרי רבנו היה מצוי לפני הרמב"ם ושגור על פיו, ובראשית דרכו היה לו מורה דרך איזה הדרך ישכן אור, ושמש לו מקור ראשוני או לפחות בראש המקורות אשר העירוהו ועוררוהו לרעיונות שהעלה בספריו אם לחיוב ואם לשלילה.

ועוד כתב הרב קאפח בהקדמה למהדורתו לספר מורה הנבוכים בענין רס"ג:

השפעתו על רבנו [הרמב"ם] היתה עצומה מאד מכוונים שונים, כי בבית משפחת רבנו כלומר בבית ר' מימון העריצו מאד את רס"ג ותורתו... והשפעתו על רבנו היתה גדולה מעברים שונים ומבחינות שונות, יש שרבנו אמץ רעיונות רס"ג ואף האריך הרחיב בהם ובססם, ויש שתקף אותם בחריפות רבה... ויש שדברי רס"ג ועצם טפולו בנושא מסויים עורר את רבנו לעסוק באותו נושא כפי דרכו שטתו ומדתו הוא... וכל זה בלי להזכיר את רס"ג בשמו אף פעם אחת...⁵

נפנה אפוא לעיין בדוגמאות מתוך ספרו של הרמב"ם בהשוואה לספרו של רס"ג כדי לנסות להשיב על שאלתנו: האם הכיר הרמב"ם את ספרו זה של רס"ג?

[א]

כתב הרמב"ם בספר המצוות בכלל השלושה עשר (עמ' מח-ט):

הכלל השלושה עשר שאין מנין המצוות מתרבה לפי מנין הימים... ועל דרך זו יתבאר שגם החגיגה מצוה אחת ואף על פי שהיא חובה בשלשה פרקים, וכן הראיה, והשמחה, וזה ממה שלא טעה בו שום אדם ולא חשב אחרת. אבל טעו במה שתלוי בכלל הזה טעות גדולה מאד ומוזרה, והיא, שהם מנו את כל המוספין מצוה אחת, מוסף שבת ומוסף ראש חודש ומוספי מועדות. והרי לפי דרך מנין זה היו צריכים למנות שביתת כל יום טוב מצוה אחת, ולא עשו כן.

כלומר לדעת הרמב"ם יש למנות כמצוה אחת ענין אחד אף אם הוא חוזר פעמים אחדות בימים שונים. כך למשל מצות ראה בשלושה רגלים נמנית לדעת הרמב"ם כמצוה אחת (עשה נג). לעומת זאת הרס"ג בספר המצוות השלם כתב:⁶

הפרק העשרים מצוות החגים והן ארבעים. הראשונה שבהן: עלייה לרגל שלש פעמים בכל שנה. אומרו: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדן ה' א-להי ישראל⁷ [שמות לד, כג] אלא שמצווה זו מוטלת על הגברים בלבד.

לאחר מכן הוא כותב: "והרביעית...", ומונה את המצווה לעלות לרגל בהקהל. ברור מכאן שרס"ג מנה כאן את העלייה לרגל שלש פעמים בשנה כשלש מצוות.

לאור העובדה שהרמב"ם כתב ביחס לאפשרות למנות את מצות ראה (ומצוות נוספות) "וזה ממה שלא טעה בו שום אדם ולא חשב אחרת", ניתן להסיק לכאורה שהרמב"ם לא ראה את ספר המצוות של רס"ג.

5 רבינו משה בן מימון, מורה הנבוכים, מהדורת ר"י קאפח, ירושלים תשל"ב, עמ' 22.

6 הנוסח על פי כתב יד הספרייה הבריטית Or. 5563G fol. 25 בהשוואה לכתב יד קמברידג' ספריית האוניברסיטה T-S Ar. 27.99.

7 וראה גם דברים טז, טז.

עוד זאת: הרמב"ם ביקר את חוסר העקביות של מוני המצוות בענין זה "שלא דבקו במנינם בשטה אחת כלל, אלא יעלו שמים ירדו תהומות" (כפי שכתב בהמשך שם). אחת מטענותיו מתייחסת לכך שלפי שיטתם "היו צריכים למנות שביתת כל יום טוב מצוה אחת, ולא עשו כן".

אולם בהמשך אותו פרק כתב הרס"ג:

ואסר את כל המלאכות בכל שבת ובכל⁸ יום כיפור. לאומרו בכל אחד [כל] מלאכה לא תעשו [ויקרא כג, ג, ושם פסוק לא], ואסר את כל הפרנסות ביום ט"ו ויום כ"א בניסן⁹ ובו' סיון, וביום הראשון¹⁰ והחמשה עשר והעשרים ושניים בתשרי. כפי שאמר על כולם¹¹: כל מלאכת עבודה לא תעשו [ויקרא כג פסוקים ז ח כא כה לה לו] והתיר בזה את השחיטה¹² וה[[ ] אשר יא] כל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. [שמות יב, טז].

באמצע הפרק ערך רס"ג סיכום ביניים וכתב: "הרי אלו חמש עשרה מצוות". מתוך מניין המצוות שכותב הרס"ג שם, ברור שמנה כל שביתת יו"ט כמצווה בפני עצמה; שהרי החמש עשרה כפי שהוא מונה אותן שם כוללות: שלוש מצוות של עליה לרגל במועדים כפי שביארנו; עליה לרגל בהקהל; שייתן כפי יכולתו לבית המקדש בשעה שעולה; שבע מצוות של שביתה: שבת, יום כיפור, ט"ו וכ"א בניסן, ו' בסיון, ט"ו וכ"א בתשרי; איסור הבערת אש בשבת; יציאה מחוץ לתחום.

משמע אפוא גם מכאן לכאורה שהרמב"ם לא ראה את ספר המצוות של רס"ג, שהרי רס"ג אכן היה עקבי בשיטתו (ולא כטענת הרמב"ם כנגד מוני המצוות, כדלעיל), וכשם שמנה כשלוש מצוות את מצות ראייה כן מנה כשבע מצוות את מצות השביתה.

[ב]

במהלך דיונו של הרמב"ם בכלל הראשון "שאינן למנות בסכום הזה את המצוות שהן מדרבנן" יצא הרמב"ם כנגד אלו שטעו לדעתו ומנו נר חנוכה ומקרא מגילה בכלל תרי"ג מצוות. אחת מן הטענות שטען הרמב"ם כנגדם מתבססת על לשון הגמרא "שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה" (מכות כג ע"ב).

כך טען הרמב"ם (עמ' ט-י):

איני סבור שידמה מי שהוא או שיעלה על לבו שנאמר למשה בסיני שיצוה אותנו שאם בסוף מלכותנו יארע לנו עם היונים כך וכך שנתחייב להדליק נר חנוכה. ואשר נראה לי, כי מה שהכשילם בזה הוא שאנו מברכים על דברים אלו אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגלה, ולהדליק נר, ולגמור את ההלל, ושאל התלמוד היכן ציונו, ואמרו מלא תסור. אבל רס"ג בספר המצוות השלם בסוף הפרק העשרים, פרק מצוות החגים כותב:

8 ובכל] התרגום עפ"י נוסח כתב יד קמברידג' המחזור יותר, כי עפ"י הנוסח בכתב יד הספרייה הבריטית צריך לתרגם: וכל.

9 תורגם עפ"י נוסח הטקסט שבכת"י קמברידג'.

10 וביום הראשון] תורגם עפ"י נוסח כתב יד קמברידג', ולפי הנוסח בכתב יד הספרייה הבריטית יש לתרגם: ובראשון.

11 על כולם] תורגם עפ"י נוסח כתב יד קמברידג', ולפי הנוסח בכתב יד הספרייה הבריטית יש להשמיט את המילים 'על כולם'.

12 את השחיטה] על פי נוסח כתב יד קמברידג' יש לתרגם: את הבישול והאפיה.

והבטיחה הקבלה שיהיה יום שיושיענו מבן עמלק ויקבעוהו חג ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים. [שמות יז, יד]

וכאשר הנחיל ה' נצחון לבני לוי על הקמים עליהם שהדיחו מדרך הישר באותו זמן כפי שאמר: ברך יי' חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון. [דברים לג, יא] ולא מצאנו שהם נלחמו אלא ביוונים.

ברור שדברי רס"ג כאן קרובים מאוד דווקא לטעם הראשון שעליו כתב הרמב"ם: "איני סבור שידמה מי שהוא או שיעלה על ליבו".

ועיין גם בהקדמת רס"ג לפירושו למגילת אנטיוכוס,¹³ מהדורת הרב קאפח, שם פירש שהפסוק: "מחץ מתנים קמיו" הוא נבואה על נצחון בית חשמונאי הכהנים שהם מזרע לוי על היונים, ותרגם פסוקים הללו כך: "א-להים ברך את צבאותיו ורצה פועל ידיו ומחץ מתני מתקוממיו ושונאיו לבלתי יקומו".

בכל אופן, משמע אפוא לכאורה גם מדוגמה זו, שהרמב"ם לא ראה את ספר המצוות של רס"ג. יש להוסיף לזה, שרס"ג בספרנו מונה שניות לעריות כמצוה אחת של "לא תסור", ובזה צדק הרמב"ם בהשערותו שכתבה בלשון "ואשר נראה לי, כי מה שהכשילם בזה...". גם זה מובן לאור ההנחה שהרמב"ם לא ראה את הספר, כיון שאילו ראה את ספרו של רס"ג מה לו לשער? הלא רס"ג כותב זאת בפירוש שמונה הוא שניות לעריות כמצות "לא תסור"!

[ג]

כתב הרמב"ם בספר המצוות (עמ' כ):

הכלל הששי, שהמצוה שיש בה עשה ולא תעשה ראוי למנות עשה שבה עם מצות עשה, ולא שבה עם מצות לא תעשה.

דע שהדבר האחד יהיה בו עשה ולא תעשה על אחד משלשה פנים. או שתהיה עשייה מסויימת מצות עשה והעברה עליה מצות לא תעשה, כגון שבת ויום טוב והשמטה, שעשית המלאכה בהם מצות לא תעשה, והשביתה בהם מצות עשה, כמו שיתבאר. וכן צום יום הכפור מצות עשה, והאכילה בו מצות לא תעשה...

כל סוג מאלו ראוי למנות עשה שבה בכלל מצות עשה, ולא שבה בכלל מצות לא תעשה, כי בפרוש אמרו חכמים בכל אחת מהן שהיא מצות עשה ומצות לא תעשה... ואיני זוכר שמישהו טעה בכלל הזה, עד כמה שאני זוכר עתה.

והנה רס"ג בספרנו בפרק העשרים מונה איסור מלאכה בימים טובים ואינו מונה מצות עשה של שביתה בהם, ובאותו פרק הוא מונה צום כיפור מצות עשה ולא מונה בה לא תעשה. וכן בפרק החמישי מונה מצוות פאה, לקט, פרט ועוללות כולן כמצוות עשה ולא מנה בהן לא תעשה. גם בפרק העשרים ושנים מונה רס"ג חרמים כמצות עשה ולא מונה בענין זה מצות לא תעשה. וישנן עוד דוגמאות כאלו בספרנו.

ורס"ג עצמו בחתימת ספרנו הביע בבהירות את שיטתו בנושא זה. אלו דבריו:

---

13 מהדורת ר"י קאפח, ירושלים התשמ"א, עמ' רכב.

וכיוון שגם אין צוויי לאכל מצה, הוא האיסור על אכילת חמץ כי אפשר שיאכל שניהם כאחד. ואין איסורו לגבי החמץ, ציווי על אכילת מצה. כי הוא יכול לאכל דברים אחרים מלבדם, החשבתי אותם שתי מצוות.

וכיון שההיתר לאכול בעל חיים המעלה גרה ושוסע שסע, הוא האיסור על מה שאינו מעלה גרה ואינו שוסע שסע, החשבנו את שתייהן מצווה אחת. אם כן מי שמעלה על דעתו חשד על כך שמנינו מצווה, או לא כתבנוה, עליו לדקדק בעיונו בה.

כל זה שלא כדברי הרמב"ם בספר המצוות. והרי הרמב"ם כתב שאינו זוכר מי שטעה בכלל הזה.¹⁴

כתבתי כאן את העובדות. לגבי הפרשנות, שלוש הוכחות אלו מכריעות לכאורה לומר שהרמב"ם לא הכיר ספר זה. אבל כמובן שייתכנו פרשנויות נוספות: אפשר לטעון שהרמב"ם הכיר את הספר אלא שבכוונה כתב בלשון שכתב דרך פולמוס, או להיפך שכתב כך דרך כבוד כדי לא לתקוף ישירות את רס"ג.

לעומת זאת יש לשים לב לשלוש ההערות הבאות:

1. בשורש השביעי כתב הרמב"ם "שאין ראוי למנות פרטי הלכות המצוה" (עמ' כא). במהלך דבריו תקף הרמב"ם (עמ' כה):

ולפי שנעלם מזולתנו הכלל הזה, הגיע לכך שמנה במצות צרעת אחת עשרה מצות, ולא ידע שהיא מצוה אחת, וכל מה שנזכר בכתוב אינו אלא משפטים ותנאים.

למי התכוון הרמב"ם? בה"ג מנה "פרשת נגעים", ואם כן ודאי שלא אליו התכוון הרמב"ם. אבל בספרנו רס"ג מונה שלוש עשרה מצוות בצרעת, וייתכן שאליו רמז הרמב"ם (ויתכן שלשתי מצוות הוא מסכים).

2. הכלל הרביעי שכתב הרמב"ם הוא: "שאין ראוי למנות צוויים הכוללים את כל המצוות" (עמ' יח). בסופו של כלל זה כתב הרמב"ם (עמ' יט):

...ומן הדומה לזה גם אמרו ומלתם את ערלת לבבכם, כלומר שתכנע ותשמע לכל המצות שקדם זכרן. וכן וערפכם לא תקשו עוד, כלומר אל תתמרד בקבלת כל מה שחייבתיך ואל תעבור עליו.

הרמב"ם מציין את הפסוק "ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד" (דברים י', טז) ככולל צוויים כלליים (עשה ולא תעשה) שאין למנותם בתרי"ג מצוות. אין הרמב"ם מזכיר במפורש שיש שמנו צוויים אלו (כמו שכתב קודם לכן ביחס לפסוק "קדושים תהיו" - "וכבר טעו גם בכלל הזה, עד שמנו קדושים תהיו מצוה מכלל מצות עשה"), אולם יתכן בהחלט שזו כוונתו כיון שאת הציווי "וערפכם לא תקשו עוד" אכן מנה בה"ג כמצוה, והרמב"ם מבקר זאת בדבריו אלו. אולם בה"ג לא מנה את "ומלתם את ערלת לבבכם" כמצוה, וכנגד מי כיוון הרמב"ם את דבריו אלה?
רס"ג כתב בספרנו:

"הפרק הראשון מתוך כ"ו, שער עבודת ה' והן כ"ב מצוות...

והשבע עשרה פתיחת הלב וטהרת הכוונה לשם ה' כפי שאמר: ונמלתם את ערלת לבבכם".¹⁵

לכאורה נראה שכיוון הרמב"ם לרס"ג בספרנו. אמנם יתכן גם לומר שהתכוון לדברי רב שמואל בן חופני שכתב: "והציווי על טוהר הכוונה לה' יתעלה ופתיחת הלב אליו באומרו ומלתם את ערלת לבבכם".¹⁶

3. בפרק הראשון בספרנו כתב רס"ג:

"והחמש עשרה לשמוע בקול נביאיו הנשלחים אשר 17 נעשים להם נסים מדהימים כדברי נביאו: נביא מקרבך מאחיך [כמוני יקים לך ייי אלהיך אליו תשמעון] 18 (דברים יח, טו). והציווי לקבל מן הנביא שהראייה מוכיחה את אמיתות נבואתו או ע"י נס או באמצעות עדות של זולתו על אמיתות נבואתו באופן שאומתה נבואת הראשון.

רס"ג מדגיש את תפקיד הניסים כבסיס להאמנת הנביא. ראה ספר הנבחר באמונות ובדעות (עמ' קכד):

כיצד נתאמתה להם הנבואה אצל בני אדם... כיון שבני אדם יודעים את יכלתם וכחם שאינם יכולים לשנות את הטבע ולא להפוך דבר מכפי שהוא, אלא תקצר יכלתם מכך... נתחייב שיהא דבר זה אצלם סימן לפעולת הבורא, וכל שליח שבחרו הבורא לשליחותו עשה לנוהג שנותן לו אות מן האותות הללו, או שינוי טבע כמניעת האש מלשרוף, ועצירת המים מלזרום, והעמדת הגלגל מהלכו, וכל הדומה לכך, או לשנות עין [עצם] הדבר כגון שהופך בעל חי לדומם ודומם לבעל חי, והמים דם והדם מים, וכאשר מוסר לו סימן מסוג זה נתחייב כל מי שראה אותם מבני אדם לכבדו ולהאמין לו בכל מה שיאמר להם, לפי שלא מסר לו החכם [הבורא] את מופתיו אלא מפני שהוא נאמן לפניו.¹⁹

והשווה רמב"ם הלכות יסודי התורה ח, ב:

נמצאת אומר שכל נביא שיעמוד אחר משה רבינו - אין אנו מאמינים בו מפני האות לבדו כדי שנאמר "אם יעשה אות נשמע לו לכל מה שיאמר", אלא מפני המצוה שצונו משה בתורה ואמר: אם נתן אות אליו תשמעון. כמו שצונו לחתוך הדבר על [פי] שני עדים, ואף על פי שאין אנו יודעין אם אמת העידו אם שקר - כך מצוה לשמוע מזה הנביא אם האות אמת או בכישוף ולאט.

---

14 אמנם יש להעיר שבפיוט רס"ג "תרי"ג מצוות" (סדור רב סעדיה גאון, מהדורת דודזון אסף ויאל, ירושלים תש"ל, עמ' קנז-קפג) אכן הוא מונה את שביתת יום טוב ואת צום העשור ואת חרמים גם במצוות עשה וגם במצוות לא תעשה כדברי הרמב"ם. אבל את מתנות עניים הוא מונה שם רק כמצוות לא תעשה.

15 דברים י, טז, וצ"ל: "ומלתם".

גם בפירושו לתורה כתב: "ומלתם את ערלת לבבכם - הסירו את מחשבות האון מלבבכם". אמנם יש לציין שבפיוט "תרי"ג מצוות" של רס"ג כתוב (עמ' קסו): "ולהקשות עורף", דהיינו שמנה את הלאו המופיע בהמשך הפסוק "וערכם לא תקשו עוד", אך לא מנה את העשה של מילת ערלת הלב.

16 תרגום לעברית מתוך כתאב אלשראיע (ספר המצוות), עמ' טו. המקור הערבי נמצא אצל D.E. Sklare, Samuel ben Hofni Gaon and his Cultural World: Texts and Studies, Leiden 1996.

17 עפ"י הנוסח בכת"י בה"ל ניו יורק ENA 3552 דף 13א' יש לתרגם: ואשר.

18 השלמת הפסוק עד סופו היא עפ"י כת"י בה"ל ניו יורק ENA 3552 דף 13א'.

19 ראה עוד שם עמ' קלו.

יש כאן מחלוקת כפולה בין רס"ג לרמב"ם ביחס למשמעות הניסים: רס"ג רואה בפלא שבנס ראייה מספיקה לאמיתות דברי הנביא, ולכן מדגיש שהנס צריך לחולל שינוי בטבע, כיוון שרק פלא כזה חזק דיו להוכיח את מעמדו של הנביא.

לעומת זאת הרמב"ם סובר שתוקפו של הנס נובע מציווי התורה, ולא מהפלא שבו. משום כך הרמב"ם אינו מצריך ניסים שיש בהם שינוי מנהגו של עולם, אלא ידיעת העתידות (הלכות יסודי התורה י, א).

וראה הקדמת הרמב"ם למשנה:²⁰

יתרון הנביא ופעלו בתורה מה הוא - הנה הוא, חי נפשי, מן העקרים הגדולים והעצומים אשר עליהם משען הדת ויסודה, ואני רואה כי זה מקום ראוי לי לבאר בו העקר הזה. וזה לא יתכן אלא אחר חלוקת טענות הנביאים לנבואה, ובמה תתאמת הנבואה, הואיל וזה גם כן עיקר גדול, כבר טעו בו המון בני אדם ואף כמה מיחידיהם.

לדעת הרב שילת (שם הערה 2) הרמב"ם התכוון גם לדברי רס"ג בספר אמונות ודעות.²¹ ואולי התכוון הרמב"ם גם לספר שלפנינו.

---

20 הקדמות הרמב"ם למשנה, מהדורת ר"י שילת, ירושלים תשנ"ב, עמ' כט.

21 ראה גם ביאור הרב שילת שם, עמ' פ.